

บทที่ 3

บทวิเคราะห์

พายุเรือ

สิ่งที่เกิดขึ้นล้วนสัมพันธ์กับชีวิต ภูมิหลังและประสบการณ์การเรียนรู้ ข้าพเจ้าพยายาม ทบทวนสิ่งที่เกิดขึ้น หลังจากการสร้างสรรค์และการนำเสนอผลงานศิลปะชุดวิทยานิพนธ์ชื่อ เรื่อง เล่า “น้ำแม่ปิง” หากเป็นดังวัตถุประสงค์ที่วางไว้ ตั้งแต่เริ่มต้น ก็พอจะทำให้ทราบและเข้าใจถึง ความเปลี่ยนแปลงทางสังคม แต่แท้จริงแล้วอะไรเป็นมูลเหตุที่สำคัญ ข้าพเจ้าจึงต้องการพายุเรือใน แม่น้ำ ข้าพเจ้าเริ่มนึกย้อนกลับไปมูลเหตุแห่งปมที่เกิดขึ้นในชีวิต ทำไมจึงต้องพายุเรือ

ในเช้าวันหนึ่งที่บ้านเช่าของข้าพเจ้าในจังหวัดเชียงใหม่มีอ่างอาบน้ำที่ใช้แทนโอ่ง เพราะ พ่อและแม่มักใช้ขันในการยืนตากอาบ แม่มักบอกว่ามันประหยัดค่าน้ำ และด้วยเป็นคนต่างจังหวัด ไม่เคยมีอ่างอาบน้ำในห้องน้ำ ข้าพเจ้าเข้าไปในห้องน้ำ ในอ่างมีน้ำขังไว้เกือบเต็ม ขันลอยอยู่ในอ่าง ขยับซ้าย ขวา ข้าพเจ้ามองฝ่าเข้าไปในความมืดก่อนเปิดไฟ มีหนูตัวเล็กๆ เปียกน้ำจนขนลึบติดหนัง คงพยายามหาทางออกจากขันและขึ้นจากอ่างอาบน้ำ แต่เนื่องด้วยผิวอ่างอาบน้ำเคลือบมันเพื่อกัน ไม่ให้น้ำซึมออก นอกจากช่องระบายน้ำที่ด้านล่างที่ถูกปิดเอาไว้แน่น หนูตัวนั้นจึงเข้าไปอยู่ในขัน เพื่อไม่ให้จมน้ำ ข้าพเจ้ายืนมองและคิดว่าจะจัดการอย่างไร จึงตัดสินใจนำขันน้ำที่มีหนูออกไปนอก บ้านและเทหนูออก หนูน้อยตัวนั้นเมื่อเป็นอิสระไม่มีอะไรมากั้นขัง ก็วิ่งอย่างรวดเร็วหายไปนอก เล็กๆ

ในวัยเด็กเมื่อนานมาแล้ว ครอบครัวของข้าพเจ้าไปเยี่ยมครอบครัวฝ่ายสามีของพี่สาว ที่ บางเลน จังหวัดนครปฐม ตอนนั้นข้าพเจ้าน่าจะอายุราวๆ 12-13 ปี ครอบครัวของพี่เขยมีบ่อเลี้ยงกุ้ง ขนาดใหญ่อยู่หลังบ้าน ในบ่อน้ำนั้น มีเรือไม้จอดอยู่ท่าหน้า น้ำไม่ลึกมากนัก บ่ออยู่ชิดบ้านและมองเห็น ผู้คนในนั้น ข้าพเจ้าก้าวลงไปเรือและนั่งลงพายุเรือ ด้วยความไม่กลัวเพราะว่าน้ำ หรือด้วยวัย คะนองไม่ทราบ เรือลอยไปตามแรงพายที่จ้วงน้ำไปข้างหน้า ดึงโค้งบ้าง ซ้ายที ขวาที ในความคิด ที่ว่าตัวเองมีอภิมังพายุเรือจนคล่อง คิดว่าน้ำในบ่อและในแม่น้ำคงเหมือนกัน ข้าพเจ้าจึงขึ้นจากเรือ ในบ่อเลี้ยงกุ้ง มุ่งหน้าเดินขึ้นบันไดผ่านชานบ้านออกไปด้านหน้า ต้นมะดันต้นใหญ่เอนอยู่ริมท่าหน้า ชิดขอบตลิ่งและชานบันได เรือไม้ขนาดเท่ากับลำเรือที่อยู่ในบ่อกุ้ง มัดลอสลัดเคลื่อนตามจังหวะที่ ลมพัดเป็นระลอก ข้าพเจ้าก้าวเท้าลงเหยียบเรืออย่างระมัดระวัง แทะเชือกที่มัดออกจากบันได ใช้พาย ดันเรือลอยออกห่างจากท่าหน้า จ้วงพายลงน้ำ ซ้าย ขวาให้เรือกลับลำ มุ่งหน้าออกสู่แม่น้ำกว้างใหญ่ (ทราบภายหลังว่าเป็นแม่น้ำท่าจีน) จุดหมายปลายทางคือฝั่งตรงข้ามของลำน้ำที่ขวางหน้า ฝั่งที่นั่น

รถยนต์โดยสารพามาจากกรุงเทพฯ ข้าพเจ้าใช้เวลาพายอยู่นาน ลำเรือก็มุ่งตรงไปได้อย่างที่คาดคิด บ้านห่างออกไปจนเล็กจิ๋วจนต้นอ้อริมตลิ่งบังมิด เกือบถึงฝั่งฝนเรือเข้ากรรมกลับหมุนเคี้ยว น้ำริมตลิ่งด้านหน้าไหลเร็วและแรง เห็นได้ชัดจากไม้และกอหญ้าที่ลอยไปตามแรงน้ำ ข้าพเจ้าตื่นกลัวและตกใจได้แต่คิดว่าต้องเอาเรือเข้าหาฝั่งให้ได้ เรือไหลตามแรงน้ำ จะพายไปข้างหน้าก็ไม่ได้ จะพายถอยหลังวกลับก็ไม่ได้ เรือไหลเคลื่อนห่างออกไปจากท่าน้ำข้างหน้าไม่กี่เมตร ข้าพเจ้าได้แต่นั่งนิ่งปล่อยให้ลำเรือคยหมุนตามแรงน้ำไหลหลายรอบ ในใจก็คิดว่าหากเรือว่าก็คงต้องเกาะลำเรือเป็นทุนลอยน้ำ คงเป็นเวลานานผิดสังเกตที่ข้าพเจ้าหายออกจากบ้าน และด้วยเรือที่ผูกมัดไว้หายไปหนึ่งลำ ลักครู่พี่เขยจึงนำเรืออีกลำออกมาพร้อมกับพ่อของเขา พายเข้ามาใกล้พอโยนเชือกถึง ข้าพเจ้ารับไว้ ด้วยแรงดึงของคนบนเรืออีกลำ เรือจึงเบนหัวหลุดออกมาจากทางน้ำเชี่ยว นี่กระมังจึงเป็นปมแห่งเหตุ ให้ข้าพเจ้าอยากพายเรือในแม่น้ำอีกสักครั้ง เพราะต้องการแก้ปมที่ฝังอยู่ในจิตใจลึกๆ บวกกับวัยและร่างกายที่โตขึ้น จึงเป็นเวลาที่คิดว่าน่าจะพายเรือได้ดีขึ้น จึงเป็นสิ่งที่เรีกร่องอยู่ในความรู้สึกเล็กๆ ตลอดมาให้อต้องการออกพายเรือในแม่น้ำ

แต่ความเป็นจริงที่เกิดขึ้นจากการพายเรือในครั้งนี้ก็ไม่ได้ง่ายอย่างที่คิด เรือยังหมุนตามแรงพายจ้วงเพราะน้ำหนักมือที่ไม่ชำนาญ ต้องใช้เวลาเรียนรู้การจ้วงพาย การบิดข้อมือบังคับให้ใบพายไต่องศา กับการไหลของน้ำ กว่าจะบังคับให้เรือแล่นตรงตามเป้าหมาย ก็กินเวลาเกือบสามวัน จึงพายได้ตามใจสั่งมีเวลาสำรวจสังเกตสิ่งต่างๆ ที่อยู่โดยรอบขณะพายเรือไปด้วย แต่ต้องระวังประคองตัวเอง ขณะเรือวิ่งตามแรงส่งน้ำที่ผ่านช่องระบายน้ำเหนือสันฝายหิน บางครั้งต้องวางพายไว้ มือทั้งสองข้างจับขอบเรือ ถ่วงน้ำหนักตัวไม่ให้เรือเสียหลักไปข้างใดข้างหนึ่งจนพลิกคว่ำ

เขียนป้าย

ข้าพเจ้ากลับไปเยี่ยมญาติที่บ้านเกิดในจังหวัดชัยภูมิ หลังจากที่ย้ายตามแม่ไปอยู่กรุงเทพฯ เกือบหกปี ในช่วงสามปีหลังเข้าเรียนศิลปะที่วิทยาลัยช่างศิลป์ กรมศิลปากร ที่ลาดกระบัง ซึ่งเป็นวิทยาลัยที่สอนพื้นฐานทางด้านศิลปะทุกประเภท เมื่อข้าพเจ้าถึงหมู่บ้าน ลุง ป้า น้า อา ต่างเข้าใจว่าศิลปะ คือการเขียนตัวหนังสือเป็นป้าย เขียนรูปคนเหมือน เขียนฉากลิเก หมอลำ มีคนมาให้ข้าพเจ้าเขียนรูปเหมือนด้วยดินสอคำจำนวนหลายคน บางคนก็ขอให้เขียนป้ายบ้านเลขที่บ้าง ด้วยคิดว่าเรียนศิลปะ มันต้องเขียนตัวหนังสือสวย แต่ก็ต้องผิดหวังกลับไป ข้าพเจ้าก็ได้แต่ปลอบใจตัวเองว่ามันไม่ใช่ศิลปะอย่างที่ผมเรียนมา ศิลปะเขาไปไกลมากแล้ว เขาไม่ทำอะไรอย่างนี้หรอก เขาต้องใช้วัสดุโน้น นี่บวกผสมเข้ากัน หรือถ้าเขียนรูปก็ไม่จำเป็นต้องเหมือนแล้ว เขามีรูปแบบอื่นๆ อีกมากมาย บางครั้งก็เป็นที่แปร่ง สาดสี เทสี มันถึงจะอาร์ต

และเหตุการณ์นั้นกลับมาอีกครั้ง เมื่อข้าพเจ้าพายเรือเดินทางมาถึงและพักอาศัยที่วัดร้าง ในระหว่างการบูรณะซ่อมแซมหลวงพ่อใช้ให้ข้าพเจ้าเขียนคำกลอน สุภาษิตเพื่อติดต้นไม้ไว้ตกแต่ง และสั่งสอนคน ข้าพเจ้ายินดีรับอาสา ตัดกระดานขนาดพอดีกับข้อความ ทาสีรองพื้นสีขาว บรรจงเขียนตัวหนังสือด้วยสีแดง และนำไปติดกับต้นไม้ ทำให้ข้าพเจ้ารู้สึกว่าการช่างเป็นงานศิลปะที่เรียบง่าย และสวยงามจริงๆ ทั้งๆที่ตัวหนังสือก็ยังคงเบี้ยวไปโยมา

ปั้นพระ

ย้อนกลับถอยกลับไปเมื่อนานมาก ข้าพเจ้ายังไม่รู้ว่าอะไรคือศิลปะ การขีดเขียน การลอก ลายเส้นรูปจากตัวการ์ตูน ลงสีเทียนกลองไม้ก่บาท การเขียนรูปในชั่วโมงวิชาศิลปะชั้นประถม ยังไม่มี หลักเกณฑ์ ศิลปะยังไม่มี ความหมายอะไรมากมาย ข้าพเจ้านั่งดู พระหนุ่มกับดินเหนียวได้ถูกอยู่ใกล้ๆ ดินค่อยๆถูกบีบ กรอเป็นรูปพระพุทธรูปองค์เล็กๆสวยงามขนาดเท่าฝ่ามือ ด้วยความกระตือรือร้น อยากจะปั้นให้เป็น ปั้นให้ได้ตามแบบที่พระหนุ่มรูปนั้นปั้น เพราะเคยปั้นแต่กระสุนดินเหนียว เอาไว้ถ่านถั่ว แะ และข้างคาว ในวันหยุดเรียน ที่เป็นตัวเป็นตนก็มีแต่ คนชี้ควายขาเกเขาโง่ง เอาไว้ เล่นชนกับเพื่อนวัยเดียวกัน นี่กระมังอีกปมที่อยากเรียนปั้นหรือประติมากรรม เวลาผ่านไปนานจน ลืม นึกขึ้นมาได้เมื่ออาสาปั้นพระประธานถวายเป็นพระประธานถวายเป็นพระประธานและไม่ได้ใช้ วิชาพื้นฐานปั้นดินเลย แต่ด้วยพระประธานไม่ใช่ดินเหนียวพระองค์เล็ก จึงต้องมีเรื่องการจัดการ มากมายและรู้พื้นฐานความรู้ที่สั่งสมมานานในอดีต มาสรรค์สร้างได้สำเร็จ

ศิลปะแสดงสด ต้องการคนดู

ในงานแสดงสดต้องมีพื้นที่ในการแสดง บ้างก็ในห้อง ในแกลเลอรี ในพิพิธภัณฑ์ ในพื้นที่สาธารณะ มีเวที หรือไม่มีก็ได้ มีการกำหนดทิศทางและมุมมองของคนดู บางครั้งอาจประทับ หน้ากับผู้แสดง บ้างก็ให้ตั้งวงล้อมรอบ สิ่งหนึ่งที่สังเกตเห็นในการแสดงสด คือ ผู้แสดงสื่อสาร มายังคนดู เพื่อให้คนดูรับรู้ถึงสิ่งที่พวกเขากำลังนำเสนอ บ้างก็ให้คนดูเข้าร่วมในกิจกรรมหรือการแสดง เพื่อให้ผู้ดูลงตามวัตถุประสงค์ ตามกรอบของเนื้อหาสาระและเวลาที่กำหนด เรื่องราวของการแสดง สดไม่ได้บอกหมดจดจนคนดูต้องคล้อยตาม ซ้ำยังเป็นการสร้างเงื่อนไข และสัญลักษณ์ให้ตีความ เปิดโอกาสให้คนดูใช้ประสบการณ์ตัวเองในภูมิหลัง ในการหาความหมาย เมื่อการแสดงจบอาจมี คำถามมากมายด้วยความไม่เข้าใจว่าศิลปินทำอะไร ศิลปินบางคนอาจตอบคำถามยืดเยื้อจนต้องดึง เอากระดาษโน้ตออกมาอ่าน ศิลปินบางคนอาจถามกลับมาว่าคุณเห็นอะไรแล้วนั่งเงียบเพราะชีวิต เป็นการแสดง ในทุกสภาพแวดล้อม และมีเวลาเป็นตัวกำหนดกิจกรรม การแสดงอยู่ในทุกที่และ การแสดงก็แสดงซ้อนอีกที เราจะหาความหมายจากสิ่งใดนอกจากสิ่งที่ปรากฏ เพราะบทไม่ได้ สำคัญในการแสดงสด ปล่อยให้มันเป็นไปตามธรรมชาติ ธรรมชาติในสิ่งที่คิด และออกมาจากกันปั้ง

ของความรู้สึก นึกคิด เพราะบางครั้งก็ไม่สามารถตอบได้ ศิลปะแสดงสดครั้งนี้ จึงเป็นบันได และสะพานทอดให้ข้าพเจ้าหวนคืนไปสู่การแก้ไขปมในจิตใจที่ฝังลึกจนเมื่อครั้งหนึ่งเคยลืมนานไปแล้ว ดังนั้นข้าพเจ้าจึงสวมบทบาทเป็นทั้งคนแสดงและคนดู ความเป็นไปแห่งชีวิตที่ตกอยู่ในสถานการณ์กลางสายน้ำเชี่ยว และเมื่อใดที่เอาชนะฝ่ายก้นน้ำและอุปสรรค ต่างๆ จึง เกิดความ ปิติยินดี แลมีความสุขกับชีวิต การฝ่าฟันจากความกลัวกลายเป็นความสนุก กลายเป็นความปลานปลื้ม ที่คนอื่นอาจไม่สามารถมองเห็นและสัมผัสได้จากภาพถ่ายและรอยขูดขีดได้ท้องเรือขณะชักรอกลงจากต้นฝายก้นน้ำสู่ฝายน้ำด้านล่าง

ความเรียบง่ายอย่างเจาะจงที่เลือกเฟ้น

การจัดแสดงนิทรรศการอีกครั้ง ที่พิพิธภัณฑ์ปรีชญ์ เป็นครั้งที่สองที่ซ่อนเอาแนวคิดทางศิลปะของการแสดงสด วิทยานิพนธ์ เรื่องเล่า “น้ำแม่ปิง” ในรูปแบบ Installation art เพียงวัตถุที่ “หลง” เหลือจากการแสดง แม้การแสดงนี้ ให้มนต์เสน่ห์ใหม่ผ่านวัตถุ เรือ ภาพถ่าย และงานวิดีโอ แต่ผลของ การแสดงของนิทรรศการกลับให้ความรู้สึก “ดีห่าง” ออกจากอารมณ์ ความรู้สึก และบรรยากาศที่แท้จริงในสภาพแวดล้อมที่ปรากฏของน้ำแม่ปิง

ขั้นตอนในกระบวนการของการการแสดงสด ที่ผู้ชมไม่สามารถติดตามดูได้ตลอดเส้นทางของการพายเรือ ในน้ำแม่ปิง จึงทำให้ความ “สด” ในนิทรรศการไม่สามารถถ่ายทอดออกมา นอกจาก “เรื่องเล่า” และงานเขียน ที่รายงานตามขอบเขตแห่งวัตถุประสงค์ จนบางครั้งถูก ตัด ลด ความสำคัญของสาระอื่นๆ ที่สำคัญในการแสดงออก

การปรากฏในนิทรรศการศิลปะที่ถูกจัดขึ้นในห้องนิทรรศการพิพิธภัณฑ์ปรีชญ์ จึงทิ้งไว้เพียงร่องรอยแบบสรุปของศิลปะการแสดงสด

การจัดแสดงนิทรรศการวิทยานิพนธ์ เรื่องเล่า น้ำแม่ปิงในรูปแบบที่เรียบง่ายอย่างเจาะจง ไม่มีอะไรซับซ้อน ใช้รูปภาพที่เลือกเฟ้น เป็นตัวบอกเรื่องราวเรียงร้อยต่อตามแนวการเดินทาง ประดิษฐ์ประด้อเหตุการณ์ในการเดินทางพายเรือ มีเหตุการณ์ต่างๆเกิดขึ้น แต่อย่างไร รูปภาพก็เป็นเพียงปรากฏการณ์ของสิ่งๆหนึ่งที่ไม่สามารถอธิบายสิ่งที่อยู่ตรงหน้าได้ว่ามันคืออะไรที่แท้จริง สิ่งแวดล้อมอื่นๆถูกจำกัด และถูกผลักดันให้ตกขอบ การรับรู้ของผู้ชมถูกกำหนดขอบเขตปิดกั้นบรรยากาศ กลิ่น แสงและเสียง นำไปสู่การใช้ภูมิหลัง ประสบการณ์ ความทรงจำ และจินตนาการของแต่ละคน ตีความ และเข้าถึงความหมายของรูป ที่ต้องอ่านจากส่วนประกอบของภาพที่ปรากฏแก่ ประสาทสัมผัสการรับรู้อื่นๆ

ข้าพเจ้าไม่ได้ให้ความหมายใหม่กับเรือในแนวทางศิลปะที่มักแทนค่า หรือเปรียบเปรยสิ่งของสิ่งหนึ่งเป็นอีกสิ่งหนึ่ง นอกจากการใช้ประโยชน์จากเรือในการเดินทางสัญจร ในนิทรรศการเรือถูกนำมาวางเพื่อกระตุ้นเร้าต่อความรู้สึกของผู้ชม ในการมองเห็นและสัมผัสถึงวัสดุที่ประกอบขึ้นในยุคสมัยและความเปลี่ยนแปลงทางสังคม จากอดีตมาจนถึงปัจจุบัน

บันทึก

ในกิจกรรมของชีวิตประสบการณ์ ความรู้สึก นึกคิด สิ่งต่างๆ ถูกบันทึกไว้มากมายตลอด 24 ชั่วโมงในหนึ่งวัน ผ่านการรับรู้ด้วยประสาทสัมผัส ต่างดวงตารับภาพ หูได้ยินเสียง ลิ้นลิ้มลอง รส ผิวหนังกระทบ ความร้อนเย็นของอากาศ แปรเป็นสัญญาณส่งเก็บรวบรวม แม้กระทั่งในขณะที่นอนหลับสมองก็ยังทำงาน ด้วยความทรงจำลึก ตื่นตามระยะเวลา และความสำคัญในแต่ละเรื่อง บางเรื่องอาจหลง ลืม แต่ความทรงจำเหล่านั้นก็ยังฝังอยู่ในความรู้สึก เมื่อมีโอกาส หรือมีสิ่งเร้าในเรื่องใดเรื่องหนึ่งนั้น ภาพและข้อมูลนั้นก็จะเริ่มปรากฏแบบเลื่อนราง หรือแจ่มชัดขึ้น ตามความสามารถ และประสิทธิภาพของสมองแต่ละคน หากไม่ยากลืมจึงจำเป็นต้องจดลงกระดาษ ไว้อ่านทบทวนได้ในภายหลัง